

УДК 338.4:330.131.7

Якимчук Т.П.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Криворізького економічного інституту
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

ВРАХУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ РІЗНИХ СФЕР БІЗНЕСУ ПІД ЧАС УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ

THE CONSIDERATION PECULIARITIES OF THE ACTIVITY OF VARIOUS BUSINESSES ENTITY IN RISK MANAGEMENT

АНОТАЦІЯ

У статті систематизовано основні чинники ризику на українських підприємствах; розкрито основні причини виникнення ризику у різних суб'єктів господарювання в сучасних економічних умовах. Результати дослідження можуть бути використані під час вдосконалення системи управління ризиками підприємств.

Ключові слова: ризик-менеджмент, невизначеність, ідентифікація ризику, небезпека, фактори ризику.

АННОТАЦИЯ

В статье систематизированы основные факторы риска на украинских предприятиях; раскрыты основные причины возникновения риска у различных хозяйствующих субъектов в современных экономических условиях. Результаты исследования могут быть использованы при усовершенствовании системы управления рисками предприятий.

Ключевые слова: риск-менеджмент, неопределенность, идентификация риска, опасность, факторы риска.

ANNOTATION

The article systematizes the main factors of risk on the Ukrainian enterprises; the basic risk causes of various business entities in the contemporary economy are revealed. The results of the research can be used at the improvement of enterprise risk management system.

Keywords: risk management, uncertainty, risk identification, hazard, risk factors.

Постановка проблеми. Важливими чинниками виходу економіки України з кризового стану сьогодні виступають стабілізація розвитку промислового виробництва та оздоровлення вітчизняного фінансового сектору. Так, станом на 1 січня 2016 р., згідно з даними Державної служби статистики України, відбулися скорочення кількості суб'єктів економіки за організаційними формами господарювання на 0,87% та зменшення обсягів промислового виробництва за основними видами діяльності на 1,7% порівняно з аналогічним періодом минулого року; за 1 квартал 2016 р. питома вага збиткових підприємств склала 39,7% від загальної кількості великих та середніх підприємств [1]. Це було викликано високим рівнем інфляції, кризою платежів, скороченням інвестицій в основний та оборотний капітал, неможливістю формування на підприємствах реального сектору економіки організаційної структури інноваційного типу, недостатньою увагою до чисельних ризиків, що суттєво позначається на результатах діяльності вітчизняних суб'єктів бізнесу.

Як показав досвід останніх років, більшість з них, які імплементували в свою діяльність корпоративний ризик-менеджмент, виявилися незахищеними. Адже облік факторів ризику здійснювався стохастично, а сам механізм управління не мав систематичного характеру. Це привело до прийняття управлінських рішень більшою мірою інтуїтивно. Тоді як стійкість та успішність розвитку суб'єкта підприємництва безпосередньо залежать від вміння управляти ризиками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методичні питання формування механізму корпоративного ризик-менеджменту детально розглянуті в роботах А.П. Альгіна, І.Т. Балабанова, І.О. Бланка, П.Г. Грабового, Р.М. Качалова, В.Г. Мединського, Л.М. Михайлова та інших вчених. Вагомий внесок у дослідження питань управління ризиками різноманітних напрямів та аспектів зробили такі зарубіжні науковці, як Г. Асхауер, Дж. Бейлі, Х. Дерескі, Д.Дж. Карлсон, Ф. Найт, Д. Мак-Нотон, Г. Мінцберг, П. Роуз, Д. Скотт, Я. Севідж, Е. Холмс, С. Х'юс, У. Шарп.

В Україні цю проблему з погляду оцінювання та ідентифікації ризиків досліджували В.В. Вітлінський, В.М. Гейц, М.М. Клименюк, О.О. Пересяда, А.В. Шегда. Робилися спроби проаналізувати чинники виникнення ризику на промислових підприємствах О.В. Кривою [1, с. 271], в агробізнесі – І.Л. Литвинчук [2, с. 188], К.А. Олійник [3, с. 39], у торгівлі – О.І. Юсиповичем [4, с. 54], у туристичних компаніях – О.О. Охрименком [5, с. 62], К.В. Кучеренко [6, с. 96], на коксохімічних підприємствах – В.О. Черепановою, М.С. Магомедовим [7, с. 123].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на існування великої кількості робіт, присвячених проблемам управління ризиком економічних суб'єктів, залишається недостатньо вивченим питання систематизації їх особливостей діяльності та впливу на механізм корпоративного ризик-менеджменту. Тоді як використання неадаптованої до специфіки діяльності окремого економічного суб'єкта загальної системи управління ризиками не забезпечить виконання головної її функції.

Мета статті полягає у систематизації чинників, які спричиняють ризики у різних видах підприємницької діяльності, задля уможливлення використання ймовірнісних підходів до оцінки ризикових ситуацій та збору статистичних даних про внутрішні та зовнішні умови ведення бізнесу.

Вклад основного матеріалу дослідження. Ризик притаманний будь-якій сфері бізнесу. Процедури управління ним мають загальноствановлені закономірності. Проте кожен суб'єкт економічної діяльності під час побудови системи ризик-менеджменту має орієнтуватися на її організацію за принципом галузевої належності. На сучасному етапі практичної реалізації системи управління ризиком важливим напрямом стає не детальне вивчення деструктивного впливу події, що спричинила виникнення ризику, а її конструктивний вплив на суб'єкта економічної діяльності. Іншими словами, розуміння та прийняття ризику мають створювати передумови для стимулювання економічного суб'єкта до виправданого ризику з метою досягнення ним мети своєї діяльності.

Впровадження системи ризик-менеджменту на вітчизняних підприємствах реального сектору економіки неможливе у зв'язку з відсутністю встановлених вимог до її організації. Тоді як управління ризиком таких економічних суб'єктів є більш складним процесом порівняно з фінансовим сектором, де це питання має нормативно-правове забезпечення.

Грунтуючись на дослідженнях Д.В. Соколова [8, с. 24], з метою узагальнення та систематизації чинників та джерел виникнення ризиків у суб'єктів підприємництва різних сфер бізнесу приймемо такий їх розподіл найбільш важливих груп: стратегічні, фінансові, правові, операційні та репутаційні.

Сільське господарство належить до високо-ризикового виду діяльності. Управління його ризиками буде відрізнятися значною увагою до чинників, пов'язаних з випадковими подіями:

1) стратегічні (високий рівень конкуренції; неефективність виробництва, викликана низькою якістю посадкового матеріалу, добрив; відсутність доступу до сучасної інформації; низький рівень впровадження інновацій; втрата підтримки інвесторів);

2) фінансові (підвищення процентних ставок; неефективність фінансового планування; проблеми з постачальниками добрив та палива; неплатоспроможність покупців продукції; суттєві коливання фінансових результатів; недостатність власних коштів; постійна потреба в капітальних вкладеннях);

3) правові (незадовільне забезпечення правовою інформацією; недостатня урегульованість нормативно-правової бази; невідповідність законодавств різних країн одне одному; недостатня увага до оформлення внутрішніх нормативних документів);

4) операційні (сезонність виробництва; несприятливі погодні умови; варіативний ха-

рактер урожайності; низька якість продукції; складність або неможливість зміни асортименту продукції; падіння цін на продукцію; зростання цін на мінеральні добрива та паливо; високий знос техніки; несприятливе розміщення виробничої бази та невикористання просторової диверсифікації виробництва; навмисні / ненавмисні дії постачальників, що призвели до порушення операційного процесу; висока залежність від біологічних чинників; людський фактор; крадіжки продукції);

5) репутаційні (наявність порушень законодавчих вимог; судові рішення, пов'язані з невиконанням контрактів перед контрагентами; забруднення навколишнього середовища (ґрунту, води); низький рівень корпоративної культури).

Суб'єкти підприємництва у будівництві за умови зростаючої складності та варіативності сучасної економічної системи потребують налагодженого ризик-менеджменту у зв'язку із дискретністю технологічних процесів. Загрози діяльності, що можуть спричинити непередбачувані наслідки, поділяються на такі групи:

1) стратегічні (втрата конкурентних переваг; недосконала стратегія просування та реалізації об'єкта будівництва; низький ступінь диверсифікації робіт; помилки в управлінському та бухгалтерському обліку);

2) фінансові (недостатність фінансових ресурсів; висока залежність від кредитних ресурсів; зростання процентних ставок; зниження фінансової стійкості; коливання курсу іноземних валют);

3) правові (зміни законодавства щодо будівельної діяльності, видачі землі, порядку оформлення прав власності; зміна податкового законодавства);

4) операційні (значна тривалість виробничого процесу; помилки в проектно-кошторисній документації; велика кількість сторін-учасників під час реалізації будівельного проекту (зниження надійності субпідрядників та неузгодженість їх дій); невиконання договірних зобов'язань перед замовником; порушення початальними умовами контрактів; зростання цін на матеріали; низька якість виконаних робіт; неякісні будівельні матеріали, що може призвести до браку виробництва; залежність від природно-кліматичних умов; висока ресурсомісткість; низька трудова дисципліна; недостатність кваліфікованих кадрів; порушення техніки безпеки; висока плинність кадрів; недостатнє використання власних виробничих потужностей; вихід з ладу обладнання; аварії на будівельних майданчиках);

5) репутаційні (крадіжки конфіденційної комерційної інформації, ноу-хау; високі вимоги до екологічності виробничих процесів, що пов'язано з утворенням значних за обсягами промислових відходів, пилу та шумового забруднення).

Ведення бізнесу суб'єктами енергетики здійснюється в умовах невизначеності щодо май-

бутнього їх розвитку, яка характеризується постійно зростаючою динамікою та носить глобальний характер. Класифікація можливих ситуацій, що можуть призвести до ризику, передбачає виокремлення таких груп:

1) стратегічні (складність прогнозування потреби в енергоносіях; недооцінка (переоцінка) стратегічного потенціалу підприємства; помилки у бізнес-рішеннях; відсутність гнучкості у прийнятті управлінських рішень; специфічний характер продукції);

2) фінансові (коливання курсу валют; фінансова неплатоспроможність контрагентів; низька розрахункова дисципліна; заморожування грошових коштів на тривалий період; потреба у значних обсягах фінансових ресурсів; втрата фінансової стійкості);

3) правові (необхідність отримання ліцензій та дозволів на здійснення діяльності; підвищення відповідальності за порушення контрактних зобов'язань; недосконалість законодавчої бази щодо діяльності галузі; мінливість законодавства з оподаткування господарських операцій; посилення законодавчих вимог до екологічності виробничих процесів);

4) операційні постійні зміни в системі тарифоутворення; вплив географічного положення на виробничий процес; перебої в технологічному процесі, а також його складність; використання застарілих методів виробництва; неякісне виконання робіт під час реалізації проектів у даній галузі у зв'язку з браком досвіду або спеціалістів у компанії чи її підрядників; застаріле обладнання; відсутність притоку нових потужностей; нерегулярна профілактика та ремонт обладнання; втрати продукції під час транспортування; аварії, викликані технологічними причинами або людським фактором; відсутність молодих кваліфікованих фахівців; недосконала система внутрішнього контролю; крадіжки продукції);

5) репутаційні (надходження до замовника неякісної продукції; загроза економічній безпеці у зв'язку з корупцією, роботою членів однієї родини; негативний вплив на навколишнє природне середовище; непрозора структура управління; втручання в діяльність політичних структур).

Стрімкий всесвітній розвиток інформаційно-комунікативних послуг та подальша зростаюча в них потреба свідчать про необхідність виважених управлінських рішень з урахуванням низького ризику. Серед найбільш значимих для суб'єктів підприємництва у сфері інформації та телекомунікацій можна виокремити такі небезпеки діяльності:

1) стратегічні (високий рівень конкуренції; некомпетентність менеджменту; наявність дочірніх підприємств; варіативний характер попиту на послуги; помилки під час впровадження нових технологій та послуг);

2) фінансові (висока залежність від змін процентних ставок; значна потреба в кредитних ре-

сурсах; брак власних коштів; втрата фінансової незалежності; зниження купівельної спроможності грошей);

3) правові (недосконалість законодавчого поля (Кримінально-процесуального Кодексу України; антимонопольних норм; незахищеність прав інтелектуальної власності на створені продукти); неоднозначність правових відносин між постачальниками та споживачами послуг; визнання податковим органом договору «вдаваною» угодою; законодавчі зміни щодо податкового навантаження (донарахування податків, зокрема ПДВ));

4) операційні (значна інноваційна місткість діяльності; порушення строків виконання робіт підрядними організаціями; недосконалість бізнес-процесів та зростання їх кількості; помилки в маршрутизації мережі; неможливість швидкого реагування на запити клієнтів, їх перехід до конкурентів; впровадження високих тарифів; нерелеванто підібрані договірні інструменти; помилки під час складання рахунків; використання несертифікованого програмного забезпечення; втрати від комерційного та технічного шахрайства (крадіжки трафіку та інших видів послуг, несанкціоноване підключення до безпроводних мереж); аварії, що спричинені стихійними лихами; перебої в постачанні електроенергії; перебої в роботі обладнання; наявність пікових навантажень у мережі; помилки в роботі персоналу);

5) репутаційні (низький рівень соціальної відповідальності; витік (крадіжка) інсайдерської інформації; недостатня захищеність персональних даних споживачів; неправомірні дії правоохоронних органів (регулярні обшуки, вилучення офісної техніки)).

Функціонування суб'єктів машинобудування відбувається в умовах, коли на виробничий процес здійснюють вплив випадкові чинники таких груп:

1) стратегічні (неточний прогноз довгострокового розвитку бізнес-середовища; недосконалість маркетингових стратегій через специфіку продукції; скорочення споживчого попиту; зниження ціни на продукцію; помилки у виборі управлінського рішення);

2) фінансові (значні потреби в залучених ресурсах, зростання процентних ставок; коливання курсу іноземних валют; інфляційне знецінення монетарних активів; зростання фінансової залежності; втрата ліквідності; низький рівень інвестиційної привабливості; зниження рівня прибутковості; незадовільна платіжна дисципліна);

3) правові (зміни в законодавстві щодо оподаткування митом; зміни вимог щодо викидів в атмосферу забруднюючих речовин; протиправні дії третіх осіб; поява судових рішень щодо укладених договорів; невідповідність більшості стандартів з виготовлення продукції міжнародним);

4) операційні (неякісна розробка проекту; тривалий життєвий цикл продукції; наявність

гарантійного обслуговування; висока капіталомісткість; скорочення виробничого потенціалу; значні витрати на науково-дослідні розробки; висока залежність від постачальників; перебої в постачанні ресурсів; підвищення зносу основних засобів; відсутність висококваліфікованого персоналу; недостатня робота з перепідготовки кадрів; конфліктність у колективі);

5) репутаційні (наявність відходів, пов'язаних з утилізацією продукції; зростання техногенної складової виробництва (перевищення нормативів викидів, несанкціоноване розміщення відходів); велика кількість судових позовів).

Металургійний комплекс України провадить свою діяльність в умовах глобальної невизначеності, викликаній необхідністю конкуренції з транснаціональними виробниками, відносинами з контрагентами різних країн. Це генерує ризики, зумовлені такими групами чинників:

1) стратегічні (негативні коливання попиту на продукцію; постійне зростання конкуренції; зміни ринків збуту; зниження потреби в продукції на зовнішньому або внутрішньому ринку; непрофесіоналізм менеджменту);

2) фінансові (валютні коливання; низька інвестиційна активність; інфляція; зниження платоспроможності споживачів продукції; скорочення результативності діяльності; зниження фінансової стійкості);

3) правові (запровадження митних обмежень; порушення законодавства у сфері природокористування; відсутність законодавчих заходів контрольної діяльності в галузі);

4) операційні (зростання вартості сировини, матеріалів, а також нерегулярність їх поставок; зростання волатильності цін на енергоносії; підвищення адміністративних витрат; зростання залізничних тарифів; порушення технологічних процесів; зниження якості продукції; втрати робочого часу; невпровадження нових методів виробництва та технологій; невиконання специфікацій замовників; невиконання графіків поставок продукції; зростання рівня залежності від постачальників; аварії; вихід з ладу обладнання; недостатня робота з підвищення кваліфікації працівників, некоректна система мотивації персоналу; наявність бар'єрів під час горизонтальної ротації співробітників);

5) репутаційні (нанесення шкоди навколишньому природному середовищу та здоров'ю людей (наближеність до населеного пункту, порушення ландшафту під час видобутку сировини, наднормативні викиди шкідливих речовин); високий рівень травматизму виробництва; незахищеність від дій кримінальних структур).

Бізнес-середовище підприємств торгівлі, які взаємодіють з чисельними контрагентами, має стохастичний характер та породжує такі небезпечні групи подій:

1) стратегічні (зміни кон'юнктури ринку, зокрема високий рівень динамічності розвитку галузі; суттєві коливання попиту (в кризових

умовах спостерігається його відсутність на окремі види товарів); висока залежність від настроїв та вподобань населення; посилення конкуренції; нездатність менеджменту використовувати ризикові ситуації для отримання додаткових вигод; неефективна маркетингова політика, зокрема зростання витрат на рекламні акції; невиконання плану росту клієнтської бази; неможливість проведення широкомасштабних маркетингових досліджень; сильна залежність результативності від купівельної спроможності населення);

2) фінансові (зниження вартості грошей; велика потреба в оборотних коштах; неоптимальність залишків товарів на складах; іммобілізація грошових коштів у результаті зростання термінів відстрочки платежів в оптовій торгівлі; несвоєчасна сплата за наданий товар; втрата фінансової стійкості; зниження ліквідності активів (залежані товари, безнадійна дебіторська заборгованість); зниження ефективності використання оборотних коштів);

3) правові (нерозвиненість внутрішнього нормативно-правового забезпечення; зміни законодавства щодо отримання дозвільних документів на продаж окремих груп товарів; юридичні складності під час оформлення власної торгової марки; недостатній рівень захищеності споживачів під час електронної торгівлі; несприятливі зміни податкового законодавства щодо торгівлі окремими групами товарів);

4) операційні (відсутність можливостей розширення торговельної мережі; сезонність продажу для окремих груп товарів; необхідність надання послуг під час заміни неякісних товарів; зростання асортиментних позицій; невикористання / неефективне використання додаткових послуг під час торгівлі товарами; неефективна передпродажна підготовка товарів у торговельній залі; несвоєчасна викладка товарів; проблеми, пов'язані зі зберіганням товарів; недостатність поширення системи оплати пластикомі картками та електронними грошима; низька надійність платіжних систем; зростання витрат, пов'язаних з діяльністю третіх осіб, зокрема виробників, посередників, орендодавців; порушення контрактних умов з поставки товарів; несвоєчасне виконання умов договорів контрагентами; шахрайство постачальників; неякісні послуги транспортування, що призвело до втрати або псування товарів; помилки у виборі транспортного засобу для перевезення вантажу; крадіжки; псування товарів покупцями в торговельній залі; висока працёмісткість; значні витрати на заробітну плату; недостатня укомплектованість персоналу; плинність кадрів; залежність ефективності діяльності від професіоналізму та психологічних якостей працівників; велике навантаження персоналу; відсутність соціальних програм для працівників; вихід з ладу торгового обладнання);

5) репутаційні (недостовірні дані про діяльність; продаж прострочених та неякісних това-

рів; неефективне впровадження власної торгової марки; недобросовісність персоналу).

Транспортні підприємства активно взаємодіють з іншими суб'єктами та різноманітними об'єктами ринку транспортних послуг. Дискретність змін чинників діяльності підприємств транспорту визначає поділ їх на такі групи:

1) стратегічні (нерозвиненість лізингових послуг в країні; несприятливі зміни в кон'юнктурі ринку; поява нових конкурентів; неефективність менеджменту; відсутність маркетингової служби; негнучка цінова політика; зниження життєвого рівня населення; недосконале вивчення ринку під час впровадження нового виду транспортної послуги);

2) фінансові (несприятливі зміни курсів валют та процентних ставок; зниження можливостей залучення кредитних ресурсів; велика потреба в залучених грошових коштах на тривалий період; неплатоспроможність дебіторів; виникнення простроченої дебіторської заборгованості; недостатність оборотних коштів, викликана особливостями перевезення пасажирів та вантажів; недостатність ліквідних активів; зростання заборгованості перед постачальниками та кредиторами);

3) правові (відсутність низки технічних регламентів, протиправні дії третіх осіб; недосконалість нормативно-правової бази; зміна вимог щодо екологічності діяльності);

4) операційні (спеціалізація підприємства; значна залежність діяльності від стихійних природних явищ; незабезпеченість замовленнями; сезонність надання деяких видів транспортних послуг; низька якість послуг; недостатня швидкість перевезень; несприятливі зміни цін на паливо, запасні частини тощо; непередбачувані дії контрагентів, порушення ними договірних зобов'язань; низький рівень модернізації транспортного парку; ненадійність та відсутність безпеки транспортного засобу; недостатність інвестицій у персонал; відсутність системи кадрових резервів; низький рівень зарплати в галузі; недобросовісність персоналу; помилки персоналу, зокрема недотримання правил техніки безпеки; аварії; втрати вантажу або майна через незадовільний стан шляхів);

5) репутаційні (наявність фактів крадіжки вантажу; викривлення інформації про діяльність підприємства в ЗМІ третіми особами; втрата клієнтів; можливість техногенної катастрофи; забруднення навколишнього природного середовища).

Економічне середовище, в якому туристичні компанії надають послуги, характеризується наявністю низки протиріч між інтересами суб'єктів взаємовідносин. Це призводить до виникнення несприятливих подій, які генерують ризики, таких груп:

1) стратегічні (зниження рівня життя населення; посилення конкуренції; сезонність попиту на послуги; помилки в роботі менеджменту; втрата постійних клієнтів);

2) фінансові (несприятлива зміна курсу валют та рівня цін в країні; недостатність власних коштів; обмежені можливості використання кредитних ресурсів; розбалансованість грошових потоків та погіршення фінансового стану);

3) правові (низька правова культура; відсутність законодавчої вимоги щодо видачі окремого виду ліцензій на здійснення страхування туристів; нерегульованість і мінливість системи законодавчого регулювання діяльності; зміни податкового та митного законодавства);

4) операційні (висока залежність від діяльності третіх осіб (державних відомств, транспортних підприємств, банків, орендодавців); невиконання зобов'язань контрагентами; відмова клієнта від сплати туру; стихійні лиха та епідемії в країнах відпочинку; військові та революційні дії, масові заворушення в країнах відпочинку; закриття кордонів та відмови у візах; висока залежність від технічних нововведень; перебої в роботі телефонних і комп'ютерних систем; незадовільний стан шляхів; низька якість обслуговування; помилки персоналу, зокрема відсутність навиків ділового спілкування та професійної етики; шахрайство);

5) репутаційні (недостатня увага до іміджевої політики; невідповідність реальних умов туру заявленим; наявність судових позовів клієнтів; негативні відгуки про діяльність у ЗМІ).

Хімічна промисловість має в своїй структурі багато підгалузей, орієнтованих як на внутрішній, так і зовнішній ринки. Це призводить до нестабільності в діяльності економічних суб'єктів та потребує під час прийняття управлінських рішень врахування таких груп чинників ризику:

1) стратегічних (неможливість гнучкого реагування стратегії підприємства на зміни економічної, політичної соціальної ситуації; нееластичний попит на продукцію; зниження цін конкурентами; помилки в логістиці щодо збуту продукції);

2) фінансових (коливання на валютному, фондовому та кредитному ринках; постійна потреба у значних обсягах фінансових ресурсів; невиконання або часткове виконання дебіторами зобов'язань; низька ліквідність);

3) правових (недосконалість механізму практичного застосування правових норм галузі; застосування норм адміністративного впливу на підприємство; вплив регуляторних органів; зміни законодавства з оподаткування);

4) операційних (залежність від внутрішньої інфраструктури; складність виготовлення продукції; низька якість продукції; неефективність закупівельної політики; висока концентрація контрагентів; відсутність / недостатність сировинної бази; залежність виробництва окремих видів продукції від рівня розвитку інших галузей (сільського господарства, харчової промисловості); зміна транспортних тарифів; низький рівень розвитку стратегічних компетенцій співробітників; відсутність системи оцінки діяльності персоналу; низька або недостатня кваліфікація персоналу; висока науко-

емність; недосконалість та застарілість технологій; відсутність контролю за станом власних транспортних засобів; неможливість використання виробничих потужностей в повному обсязі; зростання рівня пожежної, вибухової та технічної небезпеки у виробничому процесі; аварії, що призводять до пошкодження здоров'я персоналу; наявність шкідливих відходів виробництва; необхідність транспортування вогне- та вибухонебезпечних вантажів);

5) репутаційних (підвищення екологічної небезпеки (забруднення підземних вод, аварійне забруднення атмосфери); ігнорування екологічних норм на підприємстві; нанесення шкоди третім особам; велика ймовірність травматизму; взаємозв'язки з кримінальними структурами; конфлікти між акціонерами).

Висновки. Необхідність систематизації чинників, які визначають появу того чи іншого ризику в економічного суб'єкта певного виду підприємницької діяльності, полягає в можливості їх своєчасного виявлення та чіткої фіксації. Це дає змогу класифікувати причинно-наслідкові зв'язки між усіма процесами в діяльності такого суб'єкта. Детальний аналіз факторних ознак ризику дає змогу більш точно визначати можливі його наслідки та розробляти заходи з його управління. Предметом подальших досліджень може стати розробка уніфікованої звітності з ідентифікації чинників ризику вітчизняних підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
2. Кривда О.В. Механізм ризик-менеджменту на українських підприємствах та чинники, що його формують / О.В. Кривда // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – 2013. – № 10. – С. 268–273.
3. Литвинчук І.Л. Ризик-менеджмент в корпоративних підприємствах агробізнесу / І.Л. Литвинчук // Вісник ЖНАЕУ. – 2011. – № 1. – Т. 2. – С. 186–199.
4. Ковальчук І.П. Актуальні питання дослідження екологічних ризиків землекористувачів / І.П. Ковальчук, Б.М. Копайгора // Землеустрій і кадастр. – 2012. – № 3. – С. 36–41. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/old_jm/Chem_Biol/Zik/2012_3/05_3_12.pdf.
5. Юсипович О.І. Особливості класифікації економічних ризиків торговельних підприємств / О.І. Юсипович // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. Серія: Економічні науки. – 2009. – № 1. – С. 53–56.
6. Охрименко О.О. Методологія оцінки та прогнозування стратегічних ризиків суб'єктів туристської діяльності / О.О. Охрименко // Культура народів Причорномор'я. – 2005. – № 74. – Т. 1. – С. 60–64.
7. Кучеренко К.В. Оцінка впливу глобальних факторів ризику на процес формування міжнародного туристичного бренду / К.В. Кучеренко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2014. – № 156. – С. 94–99.
8. Черепанова В.О. Удосконалення класифікації факторів впливу на діяльність вітчизняних промислових підприємств / В.О. Черепанова, М.С. Магомедов // Перспективні напрями наукових досліджень – 2015 : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (17–22 жовтня 2015 р., м. Братислава, Словаччина). – Т. 1. – С. 123–124.
9. Соколов Д.В. Классификация рисков как многозадачный инструмент риск-менеджмента организаций / Д.В. Соколов // Управление экономическими системами. – 2011. – № 7. – С. 22–37. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uecs.ru/finansi-i-kredit/item/489-2011-06-16-07-22-37>.